

Старої Одеси». Він включає відомості про 300 поховань генералів та офіцерів, що служили в армії, поліції та прикордонній варті Російської імперії і в різні роки були поховані на території Одеси. Вперше наводяться відомості про поховання багатьох відомих воєначальників (кінець XVIII – 20 роки XX ст.) Зустрічається опис військових поховань, які вважалися втраченими.

Відкривається довідник «Словом до читачів» історика-некрополознавця Л. Проценко. У передмові укладача І. Дивного «Свідчення забутої слави» йдеться про військове минуле Одеси, зокрема про 4 стрілецьку «Залізну» бригаду. Історія Одеського Некрополя складається з кількох етапів. Спочатку це була умовна сукупність поховань професіоналів ратної справи в різних місцях цвинтаря. Найбільше їх було на території т.з. Першого чи Старого цвинтаря. Його площа – 22 га. На кінець XIX ст. вона зросла до 34 га. Хоч можливість Старого цвинтаря практично вичерпалася ще 1848 р., він так і не був закритий. Тут були поховані такі воєначальники як Ф. Радецький, А. Мартинов, Д. Гетман та ін. тоді, коли уже діяв Другий (Новий) цвинтар. Відкрито Новий цвинтар у травні 1885 р. Причому, більша частина його території була розподілена між громадами п'яти різних християнських конфесій. 1 лютого 1888 р. за поданням військового відомства міська управа виділила для влаштування окремого військового цвинтаря 8 і 15 ділянки Нового цвинтаря загальною площею 2,205 кв. саженів. Новий Одеський цвинтар відзначався чіткістю і суворого регламентацією всіх ритуальних та адміністративно-правових нюансів.

Перший детальний план Військового цвинтаря був складений 1891 р. і через 4 місяці затверджений міською управою. На ньому цвинтар розподілений на 126 ділянок, відокремлених дерев'яними решітками з номерними табличками. Кожна ділянка складалася з 20 відокремлених місць для поховань. 1896 р. гарнізонне командування видало наказ, що закріпив окремі групи ділянок за різними

частинами, військово-окружними установами, військово-навчальними закладами і військовим госпіталем. Через два з половиною роки було схвалено креслення, а згодом споруджено каплицю у центрі комплексу військових поховань.

Та за роки радянської влади військові поховання Одеси майже повністю знищені. У березні 1932 р. закрито Спасо-Преображенський собор, а через чотири роки його підірвано. З 1936 р. періодично закривався Успенський католицький собор, а 1949 р. він перетворений на спортивний зал. Був знищений і Старий військовий цвинтар. На його місці тепер Парк культури і відпочинку. Новий цвинтар бульдозерним атакам не піддавався, але військові поховання нищилися і в наступні роки. З кількох тисяч до сьогодні залишилися кілька десятків могил.

Після біографічних довідок вміщено: список умовних скорочень; список друкованих джерел, що згадуються в довідникові-некрополі; алфавітний перелік осіб, включених у довідник-некрополі; покажчик збережених надгробків (36).

У додатках наведено 8 таблиць: «Основні військові чини за табелями про ранги 1822 р.», «Штаб – та обер-офіцерські чини в 1731 р.», «Штаб – та обер-офіцерські чини в 1798 р.», «Штаб – та обер-офіцерські чини після 1844 р.», «Генеральські чини після 1798 р.», «Ієрархія російських орденів у другій половині XIX ст.», «З'єднання, частини і підрозділи, що перебували у розпорядженні командування Одеського військового округу в 1913 р.», «Розподіл ділянок 1 кварталу Військового відділення Нового Християнського цвинтаря згідно наказу по Одеському гарнізону від 1896 р.»

Позитивно оцінюючи видання, доводиться констатувати, що найслабшим його місцем є біографічні довідки – вони надто скупи, одинокі. У них здебільшого не вказано місце народження. Не рятує становища й застереження автора про те, що на це він пішов свідомо.

Лідія Таран

НОВА БІОБІБЛІОГРАФІЧНА ПРАЦЯ

Рецензія на: Алексей Иванович Маркевич (1947-1903): биобиблиографический указатель. – Одесса, 1997.

Впродовж останнього десятиліття в Україні суттєво змінилися умови розвитку історичної науки. Якщо донедавна історія України розроблялася як складова частина російської історії або під кутом зору відносин України і Росії, то тепер постала проблема української історичної самоідентифікації та континуїтету. Нині залучаються до наукового обігу все нові і нові пласти історичних джерел, налагоджено діалог з істориками діаспори, опубліковані праці репресованих істориків. Частиною цього широкого історичного руху є спалах інтересу в Україні до

регіональної історії, до життя та творчості її діячів і героїв. У зв'язку з цим, заслуговує на всіляку підтримку і схвалення ініціатива Одеського державного університету, який нещодавно започаткував видання серії «Бібліографія вчених університету». У випуску «Історики» вийшов бібліографічний покажчик, присвячений Олексію Івановичу Маркевичу. Вибір цієї постаті не випадковий. «Нашадок славного українського шляхетського роду, людина смути», ментальність якої визріла на хвилі «революційного кружання» 60-х років, О.І. Маркевич, як вказано у вступній

статті редактора видання Т.М. Попової (С. 5), був професором Новоросійського університету, одним з перших історіографів і самої Одеси і Одеського університету; упорядники видання В.В. Самодурова та І.В. Максименко називають його «енциклопедистом одеського життя». Від читачів не приховано той факт, що існують розбіжності щодо оцінки масштабів діяльності історика. Тим більше заслуговує схвалення ретельність проведеної роботи, яка допоможе майбутнім дослідникам дійти згоди в цьому питанні.

Документи про життя і діяльність О.І. Маркевича узяті з Державного архіву Одеської області, а в основу покажчика покладений «Список моїх праць», складений самим автором; пізніше він увійшов в роботу І.О. Лінниченка «А.И. Маркевич. Биографические воспоминания и список трудов» (Одесса, 1904). У даному виданні список уточнений і доповнений, відтак хронологічний покажчик містить друковані праці історика від 1874 до 1991 р., а також його промови, рецензії, перелік творів, що вийшли за його редакцією, публікації. В тому випадку, коли праці історика рецензувалися, рецензії вміщено зразу ж після відповідних праць. Не можна переоцінити важливість так ретельно складеного списку праць вченого і переліку редагованих ним праць. Саме це дає можливість дослідити творчу еволюцію історика впродовж його життя і може служити добрим підґрунтям для розробки дослідницької історіографічної роботи. Можна сподіватися, що таким чином регіональна історіографія доповнить історіографію офіційну і картина українського історіографічного руху ХІХ ст. в цілому буде виглядати барвистіше. Цій самій меті слугуватиме і зібрана упорядниками і представлена в розділі 6 бібліографічного покажчика література про життя і діяльність О.І. Маркевича, яке відобразилося у документах Одеського навчального округу, Одеських, Таврійських та інших вчених товариствах, біографічних словниках та

енциклопедичних виданнях, чисельних (майже 30-ти!) некрологах і не менш численних споминах про вченого та рецензіях на його праці (119 позицій). Безумовно, по-сучасному виглядає наявність у рецензованому виданні покажчиків друкованих видань, що містять відомості про друковані праці історика, тобто маємо індекс цитованості праць вченого. Цікаво, що з перерахованих у цьому списку 24 видань 15 — праці післяреволюційної доби, останнє в хронологічному порядку — це видання 1994 р.! Допоміжні покажчики, алфавітний покажчик праць О.І. Маркевича та іменний покажчик, завершують видання.

Половину даного видання займають замітки до біоісторичного етюдю, написаного на підставі, передусім, архівних документів, котрі відклалися у фондах ДА Одеської області, ДІАК України, Інституту рукопису НБУ ім. В.І. Вернадського, Державного архіву м. Києва; залучені й інші документи та література про історика.

Особистий шлях вченого подається в контексті загальноукраїнського і загальноросійського політичного і вузівського життя, від Москви до Ніжина й Одеси, але й з урахуванням особливостей особистого темпераменту натури, що «постійно підігрівалася атмосферою Південної Пальміри», та вимагала виходу для внутрішньої «смути». Такий підхід до обставин і особливостей діяльності О.І. Маркевича можна кваліфікувати як глибоко виправданий, людський, бо історика науки цікавить не лише коло наукових уподобань вченого, а й особистий, в тому числі й емоційний фон його діяльності. В умовах сучасного олююднення історії такий підхід до творчої біографії одеського вченого можна вважати цілком зрозумілим. В цілому наука історії України поповнилася добротним виданням сучасного рівня знань. Його можна розглядати як складову частину роботи з дослідження особових фондів вчених України, що здобули визнання як корифеї у певній галузі історіографії.

Іван Дивний

КРАЄЗНАВЧА ІСТОРІЯ КРИМУ: В ПОШУКАХ СИНТЕТИЧНОСТІ

Рецензія на: Непомнящий А.А. Очерки развития исторического краеведения Крыма в ХІХ-начале ХХ века. — Симферополь: Таврида, 1998. — 208с.

Тисячолітня кримська історія здавна приваблювала до себе погляди найрізноманітніших дослідників, відповідно й бібліографія з цього питання доволі широка. Інша річ — історія дослідження історії, тут-от і виявляється чимало білих плям, дошкульних пропусків і навіть елементарної фахової некоректності. Власне, це проблеми не лише кримського дослідництва, науковці різних українських регіонів поступово знаходять шляхи їх вирішення, однак саме кримчани спромоглися нині видати відмінно проведене ґрунтовне дослідження з історії місцевого краєзнавства. Щиро вітаємо колег з надзвичайно цікавою і оригінальною книгою!

Насамперед хочеться відзначити надзвичайну широту джерелознавчої бази роботи А. Непомнящого. Крім вітчизняних документосховищ і бібліотек, автору вдалося плідно попрацювати у центральних історичних архівах Росії й Вірменії, Інституті російської літератури (Пушкінський дім), Російській Національній бібліотеці, Російському етнографічному музеї, архіві державного Ермітажу та багатьох інших шанованих закордонних інституціях, нині малодоступних перестіжчому українському досліднику. Наведений перелік вже викликає повагу й довіру до рецензованої монографії.

Судячи з назв попередніх публікацій, А. Непомнящий працює над історією кримського